

Візон річковий (*Neogale vison*) у заплаві Нижньої Прип'яті (Білорусь)

Інеса Балотіна

Громадська організація «Багна» (м. Туров, Білорусь)
e-mail: zelpra@gmail.com, orcid: 0000-0002-4988-2134

BOLOTINA, I. The American mink (*Neogale vison*) in the floodplain of the Lower Prypiat River (Belarus). — The settlement of *Neogale vison* in the territory of modern Belarus began 70 years ago. The expansion of *N. vison* determined the displacement of the native *Mustela lutreola*. At present, *N. vison* is an abundant, non-native game species in Belarus, including the territory of Lower Prypiat. A review of *N. vison* sightings in two administrative districts in the Lower Prypiat floodplain (Kalinkovichi and Mozyr) in 2023 was carried out. A total of 5 sightings of *N. vison* in the Mozyr district were collected and presented in the report. In Prypiat, there are cases when individual animals of *N. vison* show trustfulness to people, which is not typical for completely wild animals. The probable source for replenishment of the local population is fur farming, which is also supported by data from geneticists. In this connection, it is obvious that different colour morphs described by the author are regularly recorded in the region.

Вступ

Нарис присвячено чужорідному для фауни Білорусі виду — візону річковому (*Neogale vison*), відомому в літературі також як «американська норка» (*Mustela vison*, *Neovison vison*). Розселення *Neogale vison* на території сучасної Білорусі розпочали 70 років тому. За цей час вона успішно акліматизувалася, розширила свій ареал та мала великий вплив на стан низки коловодних видів, у т.ч. норку європейську та щура водяного. Водночас є дуже мало публікацій, присвячених екології й поширенню візона у Поліссі.

Мета роботи — зробити стислий огляд характеру зустрічальності та поширення візона в заплаві Нижньої Прип'яті та підготувати огляд найновіших зустрічей цього виду у Калинковицькому та Мозирському районах.

Довідка з історії інтродукцій

«Американську норку» вперше завезли до Білорусі 1953 року. У наступні 5 років (з 1953 до 1958 р.) у різні водойми республіки випущено 895 звірків (8 партій із Башкирської і Татарської АРСР), зокрема у 1957 році 398 особин було випущено у заплаву р. Сож басейну Дніпра [Сидорович 1995]. Саме з півдня Білорусі почалося розселення виду по регіону і за його межі, зокрема і

в районі Київського водосховища [Панов 2002]. Тобто проникнення виду вниз за течією Дніпра, зокрема й по Київському вдсх., відбувалося за рахунок мігрантів з Білорусі, природним шляхом, без штучних інтродукцій. Перша поява звірків цього виду на території України відмічено в 60-х роках ХХ ст. на притоках р. Сож і в заплаві верхнього Дніпра на території Чернігівської обл., а у 80-х — на Київському та Кременчуцькому водосховищах [ibid.]. Протягом тридцяти наступних років цей вид заселив всю територію Білорусі, включаючи басейни Прип'яті та Сожа, звідки мігранти по Дніпру і Прип'яті досягли Київського водосховища. Вже звідти візон почав освоювати басейни річок Уж, Тетерів і Десна [Панов 2002]. Цей вид можна віднести до тих, що успішно увійшов до складу дикої фауни України [Загороднюк 2023].

В Україні цей вид регулярно зустрічається на р. Прип'яті. Зокрема, у Рівненській обл. візон освоїв нижню та середню течії р. Горинь і басейн її правої притоки — річку Случ. У Житомирській обл. візон заселив більшу частину р. Уборть з її притоками Перга, Болотниця, Жолобниця, Плотниця, де цей вид відмічають з 1986 р. [ibid.]. На початок ХХІ ст. цей вид зустрічається у Київській обл. в Поліському, Іванківському, Вишгородському районах і на території Чорнобильського біосферного заповідника [Панов 2002].

У 1960–1980-х роках у Білорусі існувало 10 звірівницьких господарств, які розводили «американську норку»; одне з них, розташоване за 15 км від Прип'яті, в с. Нова Антонівка Калинковичського району, діє і тепер. Засновниками дикої популяції візона в Білорусі, як і по всій лісовій зоні Європи, були вихідці з розплідників і звіроферм, звідки їх випускали з метою акліматизації або вони тікали. В умовах Білорусі цей вид виявився життєздатним, і за 30 років від початку акліматизації її чисельність зросла майже в 60 разів [цит. за вебсайтом «Фауна Беларуси, позвоночные»: <https://u.to/rkovIA>].

Нині *Neovison vison* у Білорусі — численний, ненормований вид мисливських звірів, зокрема й на території Нижньої Прип'яті. Зникнення норки європейської збігається в часі з масовим розселенням візона в басейні Прип'яті. За однією з версій В. Сидоровича, початок акліматизації «американської норки» збігся з депресією в популяції аборигенної норки, однією з причин чого міг бути її перепромисел. Тому приймається, що інтенсивна експансія візона призвела до витіснення аборигенної норки [Савицкий *et al.* 2005]. Але згасання популяції аборигенного виду почалося задовго до інтродукції вселенця. У 1937 р. на заготівельні пункти в БРСР надійшло 940 шкурок європейської норки, а вже у 1938–1939 — у 1,5 рази менше. Із 1950 по 1953 р. щорічний видобуток європейської норки в Білорусі становив 401–530 ос./рік. У 1963–1966 роках щорічний сумарний промисел обох видів норок¹ перебував у межах 859–1269 ос./рік [Васильков & Голодушко 1969].

¹ В Україні в державній статистиці «2тп-мисливство» також види не розрізняли (і дотепер не розрізняють) і подають від спільною назвою «норка вільна». — *Прим. ред.*

У 1980–2000-х роках у Білорусі виявлено тільки три локальні популяції аборигенної норки: дві у верхів'ях річок Ловать та Лучоса, що на півночі Білорусі, та одна у верхів'ях річок Ствіга і Льва, на території Центрального Полісся. Для Полісся були відомі лише поодинокі реєстрації цього виду, і поліську популяцію було визначено як згасаючу [Сидорович 1997].

Огляд знахідок

Загалом автором зібрано відомості про п'ять знахідок візона в околицях Мозиря. Такі відомості у стислому уніфікованому вигляді подано в таблиці (табл. 1), а нижче по тексту подано докладні відомості про ці зустрічі.

1) 17.01.2023, меліоративний канал біля р. Ненач, Калинковичський район, між селами Турцевичі та Рудня Горбовицька, близько 6 км до русла Прип'яті. Візон дикої морфи займався добуванням риби на незамерзлих ділянках меліоративного каналу. Джерело: особ. повід. А. Шевчика.

2) 1.03.2023, р. Прип'ять, бетонований берег річки в центрі м. Мозиря, за 200 м від мосту (фото на рис. 1, *a*). Візон дикої морфи займався ловом риби; зі здобиччю, дрібною рибою, сховався під човен, що лежав поруч на березі догори дном. Джерело: особ. повід. С. Зеніна.

3) Неодноразові зустрічі дикої морфи протягом травня-червня 2023 р., на березі каналізованого русла р. Ненач, за кілометр від впадіння каналу в р. Прип'ять, зазвичай у надвечір'я. Джерело: особ. повід. С. Козлова.

4) 11.09.2023, стариця р. Прип'ять на околиці м. Мозир, причал для байдарок. Незадовго до темряви особина білої морфи обстежила причал і пірнула у воду стариці (фото на рис. 1, *b*). Джерело: особ. повід. С. Зеніна.

5) 10.11.2023, Калинковичський район, хутір Жарівка, будівля гостьового будиночка на березі ставу, поблизу спрямленого русла малої річки. Спостерігали особину білої морфи, яка обстежила господарську частину будинка, де був посуд і залишки їжі. Джерело: особ. повід. А. Шевчика.

Таблиця 1. Список знахідок візона в околицях Мозиря (всі — Гомельська обл.)

Місця знахідок	Деталі (біотоп, дата тощо)	Джерело
Калинковицький район	17.01.2023, меліоративний канал біля р. Ненач, між сс. Турцевичі та Рудня Горбовицька; до Прип'яті 6 км	А. Шевчик, особ. повід.
м. Мозир	1.03.2023, р. Прип'ять, бетонований берег річки в центрі м. Мозир, за 200 м від мосту	С. Зенін, особ. повід.
м. Мозир	05-06.2023, р. Ненач, каналізоване русло, за кілометр від впадіння в р. Прип'ять	С. Козлов, особ. повід.
м. Мозир	11.09.2023, стариця Прип'яті на околиці Мозиря, причал для байдарок. Біла морфа	С. Зенін, особ. повід.
Калинковицький район	10.11.2023, хут. Жарівка, гостьовий будинок на березі ставу, біля спрямленого русла річки. Біло морфа	А. Шевчик, особ. повід.

Рис. 1. Візони (*Neogale vison*) в околицях Мозира. Ліворуч — візон на березі Прип'яті, фото С. Зеніна, 1.03.2023; праворуч — альбінос візона, в окол. Мозиря, фото С. Зеніна 11.09.2023.

Обговорення

Згідно з офіційними даними Мінлісгоспу, чисельність дикої популяції візона («американської норки») на території Білорусі на 1 січня 2020 р. становила 23'935 особин, обсяг добування за рік — 1'738 особин. У 2021 р. чисельність становила 24'475 особин, добуто 1'224 візонів. На думку автора, дані щодо заготівель хутра для більшості видів, зокрема й «норок», не відображають істинної картини вилучення особин із природи і можуть давати тільки уявлення про їхню динаміку за роками.

Останніми роками намітилася тенденція на зменшення розведення візона на хутро. На всіх білоруських звірофермах нині мешкає приблизно 130 тис. самок маточного стада (дані асоціації «Белпушнина», за вебсайтом Office Line: <https://u.to/8U0vIA>).

Збереження такого високого поголів'я на звірофермах — це потенційна можливість і ризик формування постійного потоку мігрантів (втікачів) у дике середовище зі звірівницьких господарств. Зустрічі особин візона білого та іншого кольорів, відмінних від «дикого» типу, може бути одним із підтверджень такого припущення. Крім того, рибалки на Прип'яті відмічають випадки, коли окремі звірята виявляють явну довірливість до людей, не властиву диким тваринам. Один із таких випадків потрапив на відео для ютуб-каналу про риболовлю на Прип'яті у вересні 2023 р. (<https://u.to/u0gvIA> 37:44, 40:29).

Випадки втеч особин зі звірівницьких господарств Білорусі в дике середовище доведено за допомогою генетичного аналізу двох господарських популяцій візона, а також диких груп, що мешкають на прилеглий до звірогосподарств території [Волнистый *et al.* 2020]. Це дозволило підтвердити наяв-

ність ефективного притоку особин у дике середовище на території заплави Нижньої Прип'яті зі звірогосподарства, згаданого вище, яке розташоване на території Калинковицького району.

Таким чином, можна стверджувати, що нині у заплаві Нижньої Прип'яті сформувалася стійка популяція чужорідної «американської норки» — візона, яку постійно підживлюють втікачі зі звірогосподарства.

Подяка

Автор висловлює вдячність І. Загороднюку (Національний науково-природничий музей НАН України) за ідею цієї публікації та цінні зауваження і консультації під час підготовки матеріалу. Автор щиро дякує Станіславу Зеніну, Андрію Шевчику, Сергію Козлову, Ользі Назарчук (кафедра біології та хімії Мозирського державного педагогічного університету імені І. П. Шамякіна) за приватні повідомлення та надіслані світлини, що підтверджують існування виду в регіоні дослідження.

Література

- Васильков, В. В., Б. З. Голодушко. 1969. *Пушныя звери Белоруссии и их добыча*. Минск, Ураджай, 1–159.
- Волнистый, А. А., К. В. Гомель, Е. Э. Хейдорова, А. В. Шпак, М. Е. Никифоров. 2020. Молекулярно-генетический полиморфизм популяций американской норки (*Neovison vison*) в модельных звероводческих хозяйствах и на прилегающих к ним территориях в Беларуси. *Доклады НАН Беларуси*, **64** (6): 685–693. [CrossRef](#)
- Загороднюк, І. 2023. *Наземні хребетні України: адвентивна складова*. НАН України, Національний науково-природничий музей, Київ, 1–62. ISBN 978-617-14-0080-1 <https://shorturl.at/bz129>
- Панов, Г. 2002. Динаміка ареалів та чисельності напівводних хутрових звірів в Україні у другій половині ХХ століття. *Вісник Львівського університету. Серія біологічна*, **30**: 119–132. <https://bit.ly/3GLGPFx>
- Савицкий, Б. П., С. В. Кучмель, Л. Д. Бурко. 2005. *Млекопитающие Беларуси*. Белорусский государственный университет, Минск, 1–319. ISBN 985-485-327-6.
- Сидорович, В. Е. 1995. *Норки, выдра, ласка и другие куньи*. Минск, Ураджай, 1–191.
- Сидорович, В. Е. 1997. *Куньи в Беларуси: эволюционная биология, демография и биоценологические связи*. Минск, Золотой улей, 1–263.

Резюме

БАЛОТІНА, І. Візон річковий (*Neogale vison*) у заплаві Нижньої Прип'яті (Білорусь). — Розселення *Neogale vison* на території сучасної Білорусі розпочали 70 років тому. Експансія американської норки визначила витіснення аборигенної *Mustela lutreola*. Нині *Neovison vison* — численний, ненормований мисливський вид у Білорусі, зокрема на території Нижньої Прип'яті. Зроблено огляд зустрічей *Neogale vison* у двох адміністративних районах у заплаві Нижньої Прип'яті (Калинковицький та Мозирський) у 2023 році. Загалом зібрано відомості про 5 знахідок візона в окол. Мозиря, які описано в повідомленні. На Прип'яті відмічають випадки, коли окремі звірята *Neogale vison* виявляють довірливість до людей, не притаманну абсолютно диким тваринам. Ймовірним джерелом підживлення місцевої популяції є звірогосп, що підтверджують й дані колег-генетиків. У зв'язку з цим, очевидно, у регіоні регулярно й реєструють різні колірні морфи, описані автором.